

ПРИВАТНІ ВІЙСЬКОВІ КОМПАНІЇ У ВОЄННИХ ДІЯХ: НАЙМАНСТВО У НОВИХ ПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ

У статті розглядаються проблеми залучення приватних військових компаній до участі у військових діях у сучасних політичних умовах. Досліджуються питання зміни ставлення до недержавних збройних формувань та оцінки проявів найманства з боку окремих держав та міжнародних організацій.

Ключові слова: приватні військові компанії, збройні сили, воєнні конфлікти, найманство, комбатанти.

В статье рассматриваются проблемы привлечения частных военных компаний к участию в военных действиях в современных политических условиях. Исследуются вопросы изменения отношения к негосударственным вооруженным формированиям и оценке проявлений наемничества со стороны отдельных государств и международных организаций.

Ключевые слова: частные военные компании, вооруженные силы, военные конфликты, наемничество, комбатанты.

In the article the problems of bringing in of private soldiery companies are examined to participating in military operations in modern political terms. The questions of change of attitude are probed toward the non-state armed formings and estimation of displays of mercenariness from the side of the separate states and international organizations.

Key words: private military companies, army force, warfare, mercenariness, combatants.

З переходом до добровільного (контрактного) способу формування збройних сил в США та багатьох європейських країнах навчання і утримання військовослужбовців зумовило збільшення бюджетних витрат. Бажаючи оптимізувати витрати на оборону, держави прагнуть заощадити і вважають недоцільними використовувати професійних військовослужбовців на роботах, непов'язаних з виконанням бойових завдань. Також неприйнятним стало використання військовослужбовців на роботах, які не вимагають високої кваліфікації, зокрема із господарського та інших видів забезпечення функціонування збройних сил. Як наслідок, держави та їх збройні сили почали активно передоручати частину своїх функцій цивільним підрядчикам, що привело до появи нового різновиду бізнесу – приватних військових компаній.

За М. Бориславською, повністю професійні армії, укомплектовані виключно на добровільній основі, мають більш як 50 армій світу, серед яких США, Великобританія, Японія, Пакистан, Канада, Австралія, Нігерія, Філіппіни. З 1994 року армія Гватемали комплектується на добровільній основі, з 1995 року – армія Бельгії, з 1996 року – армія Нідерландів. Польща, Угорщина, Румунія та Чехія планують

найближчим часом відмовитися від укомплектування збройних сил призовниками. Україна також планує здійснити поступовий перехід до комплектування своїх збройних сил військовослужбовцями контрактної служби до 2015 року [1, с. 142].

Військове будівництво провідних країн світу, на думку О.М. Лойка, наочно свідчить: створення сучасної професійної армії вимагає від військово-політичного керівництва держави визначення оптимальності, ефективності та відповідності збройних сил в умовах, що склалися в суспільстві. Професійні армії західних країн організовані, підготовлені й оснащені для протидії реальним нинішнім і майбутнім внутрішнім і зовнішнім еventуальним загрозам безпеці держави. Вони розвиваються у динаміці щодо підвищення гнучкості, універсальності та здатності до тривалих самостійних дій, тобто відповідають вимогам геополітичних реалій сьогодення [2, с. 11].

Ці зміни, на переконання О. Смирнова, змусили ввести в ужиток нове поняття – «приватна військова компанія» («private military company»). Як правило, під цим розуміється комерційна структура, яка заробляє гроші на замовленнях, так або інакше пов'язаних з веденням військових дій або їх

забезпеченням. Оскільки ці фірми, як правило, працюють по контрактах з тими або іншими урядами чи міжнародними організаціями, їх часто називають «контракторами». Фактично «контрактори» стали результатом еволюції стародавньої професії найманця, оскільки і зараз вони «продають» свої послуги в галузях, безпосередньо пов'язаних з військовими діями. Правда відбувається це вже в більш цивілізовані та у легітимній формі. У минулому «солдати удачі» поступали на службу особисто або у складі якоїсь структури, набраної вербувальниками. Зараз сучасні контрактори – звичайні бізнес-структури, які спеціалізуються на наданні широкого спектру послуг: від проведення тактичних військових операцій і розмінування територій до логістики і навіть стратегічного планування. О. Смирнов повідомляє, що нині фірми, що займаються подібним бізнесом, пропонують послуги у трьох основних секторах. По-перше, вони займаються виконанням фактично бойових завдань, серед яких організація охорони, забезпечення тактичної озброєної підтримки, розмінування, обслуговування військової техніки в зоні бойових дій. По-друге, вони діють у сфері управління і підготовки військових кадрів – у цих компаніях часто задіяні колишні розвідники, військові аналітики, інструктори, викладачі і тому подібне. По-третє, вони діють у сфері логістики (транспортні послуги, обслуговування техніки, організація роботи їдалень, пралень тощо) [3].

Наприкінці ХХ століття радикально змінилися методи ведення війни, її цілі, зброя і тактика. Крім того, знову виникли фірми, що за відповідну ціну пропонують державам і великим міжнародним корпораціям добре навчених і досвідчених бійців. Після повалення режиму Саддама Хусейна військами Сполучених Штатів Америки, Великої Британії та інших країн, що увійшли до проамериканської коаліції, до Іраку прибуло багато представників цієї давньої професії. Але в Іраку їх не називають найманцями, замінюючи на більш політкоректне «особа, що працює за контрактом» чи просто «контрактник». Мова не йде про військовослужбовців збройних сил чи формувань держав, які брали участь під егідою США в окупації Іраку. Йдеться саме про найманців.

Згідно з даними, наведеними І. Сагайдачним, станом на середину 2004 року в Іраку перебувало від 20 до 40 тисяч «контрактників», з яких майже третина виконують охоронні функції, діють в якості тілоохоронців або здійснюють озброєний ескорт для поважних персон та дипломатів, працюють військовими інструкторами. Не зважаючи на те, що їх перебування на території цієї країни жодним чином не врегульоване, ще у червні 2003 року Тимчасова окупаційна адміністрація визначила, що «контрактники» не підлягають іракському суду і можуть бути осуджені лише юридичними інстанціями своїх країн. Таким чином, так звані «контрактники» опинилися у більш вигідному становищі у порівнянні з військовослужбовцями. Останніх можуть осудити військово-польові трибунали чи військові суди їх країн. При цьому

«контрактники» не підпадають під дію статей Женевських конвенцій і їм не може бути надано статусу «учасника бойових дій» чи «військово-полоненого» [4]. Отже, вже можна говорити про принципову можливість обмеження міжнародної коаліції в Іраку американсько-британськими силами з покладанням решти завдань на приватні військові компанії.

Використання урядом США приватних військових компаній в Іраку привернуло увагу американських законодавців. За запитом американського Конгресу, – як повідомляє О. Їжак, – Тимчасова адміністрація в Іраку надала звіт про залучення до країни приватних військових компаній. Усього було нараховано 60 компаній, що розгорнули в Іраку персонал загальною кількістю близько 20 тисяч осіб. Зазначений список далеко не повний, оскільки до нього з політичних міркувань не були включені компанії, які забезпечували роботу скандально відомої тюрми «Абу-Граїб». Перш за все, це стосується чималого контингенту військових перекладачів та фахівців із допитів британської компанії «CACI International» та американської «Titan». Більшу частину «оперативного» персоналу приватних військових компаній в Іраку складають іракці, що працюють на південноафриканську компанію «Erinys International», яка отримала контракт на охорону об'єктів нафтової промисловості. Якщо ставити питання офіційно, то приватні військові компанії в Іраку не воюють. Однак вбивство працівників «Blackwater USA» у місті Фалуджа наприкінці березня 2004 року спонукало США до репресивних актів у відповідь. Коли після цього у квітні виникло широкомасштабне повстання, персонал приватних військових компаній часто виконував бойові функції. Так, саме працівники «Blackwater USA» обороняли американське представництво у Наджафі у перші дні повстання. Коли війська коаліції на деякий час покинули місто Кут, компанія «Triple Canopy» захищала місцевий персонал Тимчасової адміністрації протягом кількох днів, після чого зуміла доставити його до найближчого аеропорту, звідки він був евакуйований іншою приватною військовою компанією KBR [5].

За планами удосконалення військової присутності у місцях своєї зацікавленості, США поступово вдається до наступного. Вже у 2007 році, як стверджує О. Кафтан, значну частину бойових підрозділів США в Іраку склали вихідці із країн Латинської Америки та інших держав, яким за службу обіцяне громадянство США. Одночасно Пентагон активно користується послугами приватних військових компаній. Їх співробітники – ветерани секретних служб та спецпідрозділів, що забезпечує визначену лояльність до уряду, а також гарний рівень підготовки. Подібні підрядники забезпечують функціонування майже третини збройних систем американської армії. В самих США ці фірми охороняють ряд стратегічних об'єктів – космодроми НАСА (NASA), сховища ядерних боєприпасів і навіть деякі штаби збройних сил. Що стосується Іраку, то з 55,5 млрд доларів, офіційно витрачених

Вашингтоном на його відновлення, то приблизно 20 % від цієї суми витрачено на послуги фірм, які забезпечували охорону, операції з підтримання безпеки та підготовку іракських військ. Ще на початку 2007 року в Іраку нараховувалося 127 тисяч співробітників таких фірм, а через півроку їх вже було понад 180 тисяч осіб. За тенденції скорочення армійських частин, цих волонтерів буде ще більше як за рахунок відставників, так і за рахунок нових «рекрутів» зі Східної Європи, ПАР та Азії. Вони не ведуть активних бойових дій, хоча можуть керувати армійськими підрозділами, не мають важкого озброєння, але воно їм не потрібне для боротьби з партизанами.

Перетворення іракської кампанії у корпоративну війну, як запевняє О. Кафтан, вигідне Білому дому за декількох причин. Спокій виборців – лише одна з них. Приватні військові фірми не є суб'єктами міжнародного права, на них не розповсюджується дія Женевських конвенцій. Завдяки цьому вони не пов'язані нормами й правилами ведення війни, що надає їм занадто широку свободу дій, ніж армії. Їх персонал – не солдати, оскільки є співробітниками приватних структур, і не цивільні, оскільки озброєні. На відміну від найманців-одинаків, вони займаються легальним бізнесом. Проте, на відміну від військово-вслужбовців, вони практично безкарні. Це вигідний бізнес, на підтвердження чого свідчить статистика: 40 % з понад трьох тисяч приватних військових компаній, що існують у світі, з'явилися після 2001 року і більше половини з них розташовані в США [6, с. 18]. Саме того року уряд США після відомих подій 11 вересня отримав можливість збільшити видатки на безпеку та оборону. Саме відтоді Вашингтон почав виправдовувати свою агресивну мілітаристську політику вимушеністю боротьби з тероризмом у всьому світі.

«Гарячі точки» і нестабільні держави, де перевороти змінюють громадянські війни, повертають не тільки найманців і авантюристів. Такі місця дуже цікавлять великі корпорації, а також різних фахівців, які розраховують отримати

додаткові заробітки «за ризик». І. Бороган та А. Солдатов повідомляють, що російські компанії сьогодні теж налагоджують у проблемних регіонах бізнес. Нічого дивовижного тут немає: місцева робоча сила майже нічого не коштує, а правила поведінки набагато ліберальніші, ніж у цивілізованому світі. Звичайно, лідери з викачування прибутків з проблемних країн – світові гіганти з видобутку корисних копалин. Останнім часом російські компанії намагаються вийти на цей перспективний ринок. Наприклад, у Колумбії, яка займає четверте місце по видобутку нафти в Латинській Америці. Саме там недавно застопив нове родовище «ЛУКОЙЛ». Якщо компанія «ЛУКОЙЛ» дійсно вирішила скористатися британським досвідом, то її дебют на світовому ринку може погано закінчитися [7].

До речі, на розгляд у Держдуму Російської Федерації, як повідомляють А. Солдатов та І. Бороган, у 2007 році надійшов законопроект, який фактично дозволяє «Газпрому» і «Транснафті» утворити свої приватні армії з широкими повноваженнями. Це звучить абсурдно тільки на перший погляд – вірогідність ухвалення законопроекту вельми висока. Бажання «Газпрому» і «Транснафти» обзавестися своїми приватними арміями цілком зрозуміле. Це не російська, а світова тенденція – корпорації забирають в держави все більше функцій, включаючи право на війну. Так зручніше і державі, і корпораціям. Захоплення приватними арміями за останні десять років значно виросло, не дивлячись на міжнародні скандали, в які постійно потрапляють «пси війни» [8].

Досвід застосування приватних військових компаній наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть у воєнних операціях під егідою ООН та НАТО надає підстави для перегляду ставлення до найманства. Потребують переосмислення межі щодо залучення приватного військового сектора до реалізації миротворчих операцій, виконання бойових завдань у військовій сфері, що раніше становило виключну прерогативу держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бориславська (Макухіна) М. Військова служба за контрактом: світовий досвід та передумови запровадження в Україні // Право України. – 2003. – № 7. – С. 141-145.
2. Лойко О.М. Исторична необхідність формування сучасної професійної армії України. Автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 – військова історія / Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Л., 2005. – 20 с.
3. Смирнов О. Почти военный бизнес: Наблюдения и размышления военного советника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.2000.net.ua/next_issue/64408.
4. Сагайдачний И. Тайная война в Ираке // Зеркало недели. – 2004, 14 августа. – № 32.
5. Їжак О. Кто замінить наших миротворців в Іраку? // Україна і світ сьогодні. – 2004, 10 грудня. – № 48.
6. Кафтан А. Солдаты удачи спасут Ирак // Комментарии: знать и понимать. – 2007, 7 сентября. – № 34.
7. Бороган И., Солдатов А. Горячие точки роста доходов: Как делать больше деньги в нестабильных регионах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agentura.ru/press/about/jointprojects/chronicle/hotpoints/profit/>.
8. Солдатов А., Бороган И. Приватизация войны. Частные армии в России: «Газпром» и «Транснефть» получают право иметь собственные вооруженные силы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agentura.ru/press/about/jointprojects/novgaz/warprivatization/>.

Рецензенти: Іванов М.С., д.політ.н., професор;
Коваль Г.В., к.політ.н., доцент.